

פירוש אברבנאל לחומש שמות

פרשת פקודי

מהדורה מעוצבת של פירוש אברבנאל

עיצוב, פיסוק וכתרות: יהודה איזנברג
המהדורה כוללת תיקוני נוסח קלים
הכתרות – [בסוגריים מרובעים] - נוספו על ידי העורך

מבוסס על דפוס ונציה ה' שלט – 1579
<http://www.hebrewbooks.org/44335>

אתר דעת תשע"ה

<http://www.daat.ac.il/he-il/tanach>

3	אברבנאל שמות פרק לח
3	פרשת פקודי
3	שמות לח, כא – מ, לח
3	ויש לשאול בסדר הזה שאלות
5	והנני מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות האלה כולם
5	שמות לח, כא – לט, א אלה פקודי המשכן משכן העדות
8	
8	אברבנאל שמות פרק לט
8	שמות לט, ב-מג ויעש את האפוד זהב
10	
10	אברבנאל שמות פרק מ
10	שמות מ
12	שמות מ, לד-לה: ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן
14	אמיתת הענן ואמיתת הכבוד שנזכרו בפסוקים
14	[פירוש המושג 'כבוד ה', ענן ואש]
15	[כבוד ה' – האור שנראה בענן]
16	[כבוד ה' – העלול הראשון ממנו יתברך]
16	[הנאצל הראשון והאור המוחש האלוהי]
18	[שני סוגים של אור טבעי]
19	[אור וחושך]
20	האור הנברא הוא שנברא ביום הראשון
20	[רמב"ן, האור נברא מחומר שמימי ונכחד אחרי שלשה ימים]
20	[אברבנאל: אור פשוט שנגנז]
21	[מהו החושך שנזכר בפרשת בראשית?]
23	[נבואת יחזקאל על האור והחשמל]
25	שמות מ, לו-לח ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל

פרשת פקודי - שמות לח, כא – מ, לח

אברבנאל שמות פרק לח

ויש לשאול בסדר הזה שאלות

**כא אלה פקודי המשפן משפן העדת אשר פקד על-פי משה עבדת הלויים
ביד איתמר בן-אהרן הכהן:
כב ובצלאל בן-אורי בן-חור למטה יהודה עשה את כל-אשר-צוה ה' את-משה:
כג ואתו אהליאב בן-אחיסמן למטה-דן
חרש וחשב נרקם בתכלת ובארגמן ובתולעת השני ובשש:**

השאלה הראשונה

בפסוק אלה פקודי, על מה נאמר. אם על הנזכרים למעלה בסדר ויקהל, ואם על הנזכרים למטה בסדר הזה, ואם על כולם יחד. ולא יתכן לומר שכיוון על הנזכרים למעלה, שהוא הבית והחצר, כי הנה הוא אומר עבודת הלויים ביד איתמר, ואין כלי הקודש ארון ושולחן ומנורה ומזבחות ביד איתמר, כי אם ביד אלעזר. ולמה יזכור פקודת איתמר ולא יזכור פקודת אלעזר. וגם לא יתכן שיאמר אלה פקודי על הנזכרים למטה בסדר הזה, כי בו לא נזכרו בעשייה אלא בגדי הכהנים בלבד. וגם לא יתכן לפרש אלה פקודי על הכל יחד, כלומר מה למעלה ומה למטה, כי למה זה יעשה הכתוב החשבון והפקידה הזאת באמצע המלאכה, אחרי מעשה המשכן וכליו, וטרם מעשה בגדי הכהנים. והיה ראוי שיזכור החשבון הזה אחרי גמר כל המלאכה בסוף זה הסדר או בתחילתו קודם ויעשו כל חכם לב. ומה יהיה אם כן ענין אלה פקודי.

השאלה השניה

באומרו עבודת הלויים ביד איתמר בן אהרן הכהן. כי אם היה אלה פקודי זיכרון החשבון שעשו מהנדבה והמלאכה, למה הזכיר כאן הכתוב שהיה זה עבודת הלויים, והוא לשאת את הכלים בדרכים, כי עדיין לא דבר הכתוב במסעות ולא בנושאי המשכן, ומה לו אם כן לזכרו כאן אצל חשבון המלאכה.

השאלה השלישית

באומרו ובצלאל בן אורי בן חור וגו' כי כבר נזכר למעלה פעמים שבצלאל עשה את כל המלאכה אשר ציוה השם, ושהיה אתו אהליאב. ומה צורך לזכרו כאן פעם אחרת, וכל שכן אצל חשבון מעשה המשכן ומלאכתו.

השאלה הרביעית

באומרו כל הזהב העשוי למלאכה. כי הנה זכר כאן כמה הוא זהב הנדבה, ולא זכר מה שנעשה ממנו. והנה בכסף הזכיר מה עשו ממנו, ובנחושת גם כן. ולמה לא הזכיר ככה בזהב?

והגאון אמר כי המנורה הייתה כיכר, ושככה היה הכפורת והכרובים, וכן זהב הארון ומזבח הקטורת, כי כל אחד מהכלים ההם היה מהמשקל ההוא. **ואין זה נכון**, כי המנורה כולה הייתה זהב, ולא היה כן הארון כי אם מעצי שטים מכוסה זהב מבית ומחוץ. וכן מזבח הקטורת והשולחן והבדים והקרשים והבריחים מחופים זהב היו כולם. ואיך יסכימו במשקלם.

השאלה החמישית

במה שנזכר כאן כסף פקודי העדה כמה היה, ומה שנעשה ממנו, ולא זכר הכסף שבא בנדבה בתרומת ה' כמה היה, ולא ידענו מה נעשה ממנו. ואין לך שתאמר שלא בא בנדבה והתרומה שום כסף, ושלכן לא נזכר כאן, כי הנה בפרשת ויקהל נאמר כל מרים תרומת כסף ונחושת הביאו את תרומת ה', הרי שבא כסף בנדבה.

וכן כתב רש"י בפרשת כי תשא, ששלוש תרומות נזכרו, שנים מהם על ידי מנין בקע לגלגלת, והשלישי היא תרומת המשכן. ולא הייתה יד כולם שווה בה, אלא כל איש מה שנדבו לבו, שנאמר כל מרים תרומת כסף ונחושת. ויישאר אם כן הספק למה לא נזכר כאן כסף הנדבה.

השאלה השישית

במה שזכר הכלים שנעשו מהנחושת, אדנים ומזבח הנחושת ומכבר, וכל כלי המזבח, ושאר הדברים אשר זכר. ואולם הכיור וכנו לא נזכרו כאן. וידוע שהם מנחושת נעשו, שנאמר ועשית כיור נחושת וכנו נחושת וגו'.

השאלה השביעית

באומרו ומן התכלת והארגמן עשו בגדי שרד לשרת בקודש, ויעשו את בגדי הקודש לאהרן. ולמה לא זכר כמה היה תכלת הנדבה וכמה היה הארגמן ותולעת השני, כאשר זכר בזהב ובכסף ונחושת. ולמה לא זכר השש ועזים ועורות אלים מאודמים ועורות תחשים ועצי שטים ושאר הדברים שבאו בנדבה. וגם כן למה זכר בגדי הקודש אשר לאהרן, ולא זכר המשכן והפרוכת ומסך פתח האוהל שהיו כולם מתכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר, ולא בגדי בני אהרן.

השאלה השמינית

למה זה בכל אחד מבגדי הכהנים אפוד ואבני השם וחושן והמעיל כתנת ומצנפת ומגבעות ומכנסי הבד והציץ, אחרי שזכר עשיית כל אחד מהם, נאמר על כל אחד ואחד כאשר ציוה ה' את משה, ולא נסמך על הדיבור הכולל שנאמר על כל המלאכה יחד: ותכל כל עבודת משכן אוהל מועד ויעשו בני ישראל ככל אשר ציוה ה' את משה כן עשו. כמו שעשה בסדר ויקהל, שלא נאמר כאשר ציוה ה' את משה על כל דבר ודבר בפרט, ונסמך על הדיבור הכללי הזה.

השאלה התשיעית

במה שזכר הכתוב כאן ויביאו את המשכן אל משה האוהל וגו', וחזר כל הכלים והדברים שנזכרו בפרשיות של מעלה זה כמה פעמים, והוא כפל ומותר מבואר. כי היה די שיאמר ויביאו אל משה כל מלאכת המשכן, וירא משה את כל המלאכה, והנה עשו אותה כאשר ציוה ה' כן עשו, ויברך אותם משה. ומה צורך בכל שאר הפרשיות מהדברים שנעשו, שכבר נזכרו בסדר של מעלה זה כמה פעמים.

השאלה העשירית

אם הקדוש ברוך הוא ציוה למשה להקים את המשכן ביום החדש הראשון באחד לחדש, והעיד הכתוב שעשה משה ככל אשר ציוה ה' אותו כן עשה, למה הוסיפה התורה לכתוב איך הקים את המשכן כל דבר בפני עצמו, שנאמר ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן, ויקם משה את המשכן וגו', כאשר ציוה ה' את משה, ויקח את העדות וגו' כאשר ציוה ה' את משה. והיה אם כן כל זה כפל מבואר ומותר ללא עניין, אחרי שכבר נאמר בכלל או בפרט.

והנני מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות האלה כולם.

שמות לח, כא – לט, א אלה פקודי המשכן משכן העדות

כא אלה פקודי המשכן משכן העדת אשר פקד על-פי משה עבדתי הלויים
בגד איתמר בן-אהרן חלהו:
כב ובצלאל בן-אורי בן-חור למטה יהודה עשה את כל-אשר-צוה ה' את-משה:
כג ואתו אהליאב בן-אחיסמך למטה-דן
חרש וחשב ורקם בתכלת ובארגמן ובתולעת השני ובשש:

לא הוצרכה תורה לעשות חשבון ומנין ממה שעלתה הנדבה שהרימו בני ישראל למלאכת המשכן וכמה מהדברים אשר נדבו נכנסו במלאכה ההיא כדי לדעת אם נותרה מהנדבה

אחרי השלמת המלאכה מעט או הרבה או מה נעשה ממנו. כי הנה לא יחשבו את האנשים העושים במלאכה, ולא ניתנה להם הנדבה במשקל ובמשורה, כי באמונה הם עושים. ומשה היה מאמין לדבריהם, כי הם משלהם נדבו גם כן, ואיך ייקחו ויגנבו מתרומת ה' כסף או זהב.

אבל בא הכתוב להודיע, שעם היות שהעבירו קול במחנה איש ואשה לא יעשו עוד מלאכה לתרומת הקודש ויכלא העם מהביא, הנה עכ"ז לא חסר דבר מהצריך למלאכה. וכמו שאמר שם, **והמלאכה הייתה דים והותר**. ולכך אחרי שזכר מלאכת המשכן וכליו, הודיע הכתוב מנין המשקל מה שנעשה במשכן, מזהב וכסף ונחושת, ללמדנו שלא חסר דבר, ושהייתה הנדבה דבר גדול ועצום כי אלהיהם הטובה. והיו האומנים שלומי אמוני בני ישראל במעשיהם.

זה הוא אמרו **אלה פקודי המשכן**, רוצה לומר מניני הכלים והדברים שנזכרו למעלה בסדר ויקהל, כי הם פקודי המשכן שנצטוו ונפקדו על פי משה. ובעבור שיריעות האוהל נקראים משכן, כמו שכתוב ואת המשכן תעשה עשר יריעות, והוצרך לפרש ולומר כאן משכן העדות. כי בעבור היות ארון העדות בקודש הקודשים היה נקרא הבית כולו משכן העדות.

ולפי שבמניין ובחשבון שיעשו בני אדם ישוערו שלוש כתות.

הראשון מי הוא המצווה לעשות החשבון ההוא;

והשני מי הוא אשר עשאו ומנה אותו;

והשלישי מי נותן החשבון לומר כך קבלתי וכך הוצאתי.

לכן זכר הכתוב כאן שלושתן, באומרו אשר פוקד על פי משה, כי הוא המלך אשר ציוה לעשות החשבון ההוא.

וכנגד המונה אותו מנין וחשבון, אמר עבודת הלויים ביד איתמר, רוצה לומר שעשיית חשבונות המקדש ומנינם לכל הוצאותיהם היה מעבודת הלויים, כי להם יאתה. ולכן החשבון הזה נעשה ונמנה ביד איתמר בן אהרן הכהן, כי הוא היה יודע בחכמת המניין והחשבון.

ואמנם מי נתן החשבון הזה, אמר שהיה בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה, כי הוא עשה את כל אשר ציוה ה' אל משה במלאכה הזאת, ואתו אהליאב בן אחיסמך שהיה גם כן חכם וחושב ורוקם. כי מפני ששני אלה היו האומנים הראשיים, לכן היו המה נותנים החשבון והמנין הזה, כי הם היו כותבים מה שהביאו העם על צד הנדבה בכל יום, וידעו כמה מהזהב והכסף והנחושת נכנס בכל מלאכה ומלאכה, ולכן הם נתנו את החשבון הזה.

והותרו בזה שלושת השאלות הראשונות: הראשונה והשניה והשלישית.

והנה אמר כל הזהב העשוי למלאכה בכל מלאכת הקודש, להגיד שהיה זהב התנופה שהרימו בני ישראל תרומה לה' תשע ועשרים כיכר ושבע מאות ושלושים שקל בשקל הקודש. ושכל אותו זהב נכנס במלאכה שעשו בכלים שנזכרו בפרשת ויקהל.

והוא אמרו כל הזהב העשוי למלאכה, רוצה לומר כל זהב התנופה נעשה במלאכה הנזכרת למעלה, שהיא מלאכת הקודש, שהיה אותו זהב כ"ט ככר ושבע מאות ושלושים שקל בשקל הקודש.

וכפי מה שפרש"י בשקל הקודש, שהוא האמת כפי מה שראיתי בעיני, יהיה ככר התורה י"ב אלפים ושלוש מאות דוקט"י ממטבע איטאליאה, והייתה לפי זה הנדבה שלוש מאות וששים אלף ושמונה מאות דוקט"י. ובא אם כן חשבון זהב המשכן מדויק.

והותר עם זה השאלה הרביעית.

ואמנם הכסף, זכר כסף פקודי העדה, להגיד כי מכסף הפקודים נעשו אדני הקודש ואדני הפרוכת, ומהשאר עשה ווים לעמודים, וציפה ראשיהם וחשק אותם. ולפי שכל המלאכה הנזכרת למעלה נעשתה מכסף הפקודים, ולא מכסף התרומה, כי לא נעשה ממנו דבר מהכלים הנזכרים, לכן לא נזכר כאן.

ואין ספק שעשו ממנו כלי השרת, כמו שכתב רש"י. הנה אם כן לא נזכר כאן כסף התרומה, לפי שלא נעשה ממנו דבר מכלי המשכן. והייתה הכוונה בפקודים האלה להודיע כמה מהזהב והכסף והנחושת נכנס בכלי המשכן אשר זכר.

והותרה בזה השאלה החמישית.

וכן זכר שנחושת התנופה היה שבעים ככר ואלפים וארבע מאות שקל, וביאר מה נעשה ממנו. ואתה תדע שהנחושת במצרים ובכל ארץ המזרח היה ערכו רב. אמנם לא זכר במה שנעשה מהנחושת כיור וכנו, לפי שהנחושת הזה שזכר הכתוב כאן, היה הנחושת אשר בא בנדבה מבני ישראל, וכמו שאמר ונחושת התנופה. והכיור וכנו לא נעשה ממנו, כי אם ממראות הנשים הצובאות, ולכן לא נזכר כאן כיור וכנו, יען לא נעשה מהנחושת ההוא.

והותרה עם זה השאלה השישית.

והנה מהתכלת והארגמן ותולעת השני לא עשה חשבון כמה נדבו ממנו, לפי שלא היו נחשבים מאוד כזהב וכסף וכנחושת, וכל שכן השש ועזים ועורות. ולפי שכוונת הפקודים האלה הייתה בעצם וראשונה לזכור מנין משקל הזהב והכסף והנחושת, קיצר בשאר הדברים שלא היו כל כך חשובים, אם בזיכרון מה שנתנו מהם, ואם בזיכרון מה שנעשה מהם. ונסמך על מה שכבר זכר מכלי המשכן בפרשת ויקהל, ששם ביאר כל מה שנעשה מהתכלת והארגמן ותולעת השני ההוא אשר באו בנדבה עשו, מלבד מה שנעשה מהם באוהל העדות, כמו שנזכר בסדר ויקהל, בגדי שרד לשרת בקודש. ונכללו בבגדי שרד

בגדי הכהנים ההדיוטים, כי הם גם כן לשרת בקודש, ומהם עשו גם כן בגדי הקודש אשר לאהרן, כי כלל העניין שכל הנדבה מהזהב והנחשת וכל כסף פקודי העדה הכניסוהו בכלי האוהל, ולא נותר דבר לעניין בגדי הכהנים. כי הציץ, עם היותו מזהב, ידמה שניתן אחר כך. אבל מהתכלת והארגמן ותולעת השני ממנו נכנס למלאכת האוהל וממנו בבגדי הכהנים. וזה טעם כל הספור הזה.

והותרה בו השאלה השביעית.

אברבנאל שמות פרק לט

שמות לט, ב-מג ויעש את האפוד זהב

ראוי שתתבונן עם היות שלא זכרתיו בשאלות, מה זה כתוב באפוד **ויעש** את האפוד בלשון יחיד, ובאבני השהם אמר **ויעשו** בלשון רבים, ובחושן כתב **ויעש** בלשון יחיד, וכן אמר במעיל **ויעש**.

אמנם בכותנת ומצנפת מגבעות ומכנסים ואבנט כתב בכל אחד מהם **ויעשו** וכן נאמר בציץ **ויעשו** ויכתבו עליו ויתנו עליו. וראוי לתת טעם מה בשנויים האלה.

והנראה בזה הוא, שבכל אחד מאלה הבגדים היה מצטרף בצלאל עם האומנים הפועלים אותם, והיה זה לכבוד אהרן, וכדי שלא יקלו האומנים בעשיית בגדיו בחושבם שלא הייתה הקדושה בהם כל כך כמו בכלי אוהל מועד. ולזה נאמר באפוד ויעש את האפוד, רומז לבצלאל. ואמר וירקעו את פחי הזהב וגו' כתפות עשו לו, הכל בלשון רבים לרמוז לאומנים שפעלו עמו בו.

וכן באבני השהם נאמר ויעשו את אבני השהם, כנגד האומנים שפעלו אותם. ואמר וישם אותם על כתפות האפוד בלשון יחיד, כנגד בצלאל.

וככה בחושן אמר בלשון יחיד ויעש את החושן כנגד בצלאל, ואמר בלשון רבים עשו החושן וימלאו בו ד' טורי אבן, ויעשו על החושן שרשרות ויתנו שם העבותות ושאר הפסוקים בחושן, הכל בלשון רבים כנגד האומנים.

וככה במעיל אמר בלשון יחיד ויעש את מעיל האפוד, כנגד בצלאל. ואמר בלשון רבים ויעשו על שולי המעיל רמוני תכלת וגו' ויעשו פעמוני זהב טהור ויתנו את הפעמונים כנגד האומנים.

אמנם הכתונת והמצנפת ופארי המגבעות ומכנסי הבד והאבנט, אמר בהם ויעשו כנגד האומנים, ולא זכר בהם לשון יחיד מורה על בצלאל, לפי שלהיותם בגדים קלים לא נתייחסה עשייתם לבצלאל כמו האפוד והחושן והמעיל.

ואמנם ציץ הקודש להיותו קודש לה', הושוו בו כל האומנים ונתייחס לכולם מבלי חילוף. ולזה נאמר בו ויעשו, ויכתבו עליו, ויתנו עליו פתיל תכלת. כי כמו שבמלאכה הראשונה

מהמשכן נאמר ויעשו כל חכם לב בעושי המלאכה את המשכן עשר יריעות וגו', להגיד שנתעסקו במלאכה ההיא בשוה כל האומנים, להיותה הראשונה, ככה הציץ להיותו הדבר האחרון מכל המלאכה, התעסקו כולם בעשייתו וכמו שזכרתי.

ומפני שבמעשה האפוד מלבד מה שכתוב בסדר תצווה, כתוב כאן וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים וגו', ואולי יחשוב חושב שהאומנים הוסיפו זה מעצמם כיון שלא נזכר בצווי, לכך הוצרך הכתוב לומר בו כאן כאשר ציוה ה' את משה, כי על הכל נצטווה משה, והוא אמרו אליהם. וכן באבני השהם אמר הכתוב אבני זיכרון לבני ישראל, ולא ידענו הזיכרון הזה אם יהיה לבני ישראל עצמם או יהיו נזכרים לפני הקדוש ברוך הוא, לכך הוצרך לומר בהן כאשר ציוה ה' את משה. כי שם בסדר תצווה, אחרי אמרו זיכרון לבני ישראל, נאמר עוד ונשא אהרן את שמותם לפני ה' על שתי כתפיו לזיכרון, שהוא פירוש הזיכרון.

וככה בחושן נזכר שם בסדר תצווה ונתת אל חושן המשפט את האורים ואת התומים וגו' ונשא אהרן את משפט בני ישראל לפני ה' תמיד. ובעבור שכאן במעשה לא נזכרה עשיית האורים והתומים שהיו בחושן, ונסמך על מה שנזכר שם, לכן הוצרך לומר כאן כאשר ציוה ה' את משה.

וכן במעיל שנזכר שם פעמון זהב ורימון ונשמע קולו בבואו אל הקודש לפני ה' ובצאתו ולא ימות. ובעבור שלא נזכר כאן התכלית הזו, הוצרך הכתוב לומר במעיל כאשר ציוה ה' את משה,

וכן אמר בכותונת. לפי ששם נאמר ושיבצת הכותונת, וכאן לא נזכר שיהיה כותונת תשבץ. ובאבנט נזכר כאן שעשו אותו שש מושזר תכלת וארגמן ותולעת שני, ולא נתפרש זה בצווי רק נאמר שם לבד באבנט, תעשה מעשה רוקם. ולכן אמר בהם כאשר ציוה ה' את משה. וכן בציץ, בעבור שאמר שם תכליתו, באומרו ונשא אהרן את עון הקודשים וגו', והיה על מצחו תמיד לרצון, וכאן לא נזכר דבר מזה, הוצרך לומר כאן בציץ כאשר ציוה ה' את משה.

הנה נתתי בזה הסיבה למה נאמר כאשר ציוה ה' את משה בכל אחד מהבגדים האלה, שהיה מפני החילוף הנמצא ממה שנזכר כאן במעשה, למה שנזכר שם בצוואה. והודיע שאם היות שקיצר כאן והאריך שמה, או בהפך, הכל היה כאשר ציוה ה' את משה.

ואמנם בכלי המשכן לא היה דבר מזה, ולכן לא נזכר במלאכת כל כלי וכלי כאשר ציוה ה' את משה. אבל נאמר בכלל על כל המלאכה: ותכל כל עבודת משכן אוהל מועד, ויעשו בני ישראל כאשר ציוה ה' את משה כן עשו. רוצה לומר, שבני ישראל כולם, אלה לתת תרומה ונדבה, ואלה לעשות במלאכה - עשו כאשר ציוה השם.

ומלת ותכל היא על משקל ותרב משאת בנימין.

והותרה במה שביארתי בזה השאלה השמינית.

ואמנם אמרו ויביאו את המשכן אל משה את האוהל, כתב הרמב"ן ששיעור הכתוב הזה

הוא כמו בוא"ו ויביאו אל משה את המשכן ואת האוהל ואת כל כליו. כי יריעות שש משזר הן ששמן משכן כמו שכתוב ואת המשכן תעשה עשר יריעות. ויריעות העזים הם הנקראים אוהל, וכמו שכתוב ועשית יריעות עזים לאוהל על המשכן. ונכון הוא.

גם אפשר לומר שאין צורך להניח וא"ו חסרה בפסוק הזה, כי הנה משכן הוא שם נאמר בכלל ובפרט: בכלל על כל הבית, ובפרט על יריעות שש משזר, כמו שאמר אלה פקודי המשכן משכן העדות. ולכן אמר על משכן העדות וכליו, ויביאו את המשכן אל משה. וביאר בפרט איך הביאו אותו, כי לא היה עדיין קשור ומונח בהנחותיו, כי עדיין הקימוהו. ופרט מפני זה באמרו ואת האוהל ואת כל כליו.

ויראה מסגנון הפסוקים האלה שהאומנים חכמי לב אשר עשו את המלאכה, כאשר שמעו מפי משה את כל אשר ציוה השם לעשות במלאכה ההיא, עשו מלאכתם באוהליהם, ולא הראו למשה דבר ממה שהיו עושים. וגם משה לא הלך לראות מה המה עושים באוהליהם, עד שנשלמה. ומפני זה זכר הכתוב כאן כל הכלים שהביאו לפניו אחד לאחד בסדרם כפי הנחתם, כדי שיראה חכמתם במלאכה ההיא, ושלא שגו בה כלל.

ולכך אמר בסוף הספור הזה וירא משה את כל המלאכה, לא בזמן שהיו עושים בה, אבל ראה אותה אחרי הגמרה, ותמה מאוד איך הם ולא אחד מהם לא שגג בדבר מהדברים ההמה שעשו, ולא שכחו מה שציוה להם בו דבר, כי הוא מורה על רוב חכמתם וזריזותם לעבודת השם. ולכך בירך אותם משה כי ראויים היו לברכה.

וזה טעם הספור הזה, ולמה נזכרו כאן פעם אחרת הדברים הנעשים.

והותרה השאלה הט'.

אברבנאל שמות פרק מ

שמות מ

על דעת חכמינו זיכרונם לברכה, זה היה ביום השביעי למילואים. כי בשבעת הימים הראשונים של ימי המילואים היה משה מקים את המשכן בבוקר. ועומד כן כל היום וכל הלילה, ובעלות השחר של מחרתו היה מוריד אותו, וחוזר ומקימו מיד, כדי ללמד את הלויים הקמת המשכן והורדתו.

וביום החודש הראשון באחד לחדש ציוהו השם שיקים את המשכן, ויעמוד כן ולא יורידנו עוד בכל יום, אלא בנסיעת המחנות שהלויים יורידו אותו ויקימו אותו.

וכתב הרמב"ן שלא הוצרך הקדוש ברוך הוא לצוות אל משה על הקמת המשכן ז' ימים

הראשונים. לפי שכבר אמר לו בתחילה והקמות את המשכן כמשפטו אשר הראת בהר. וכיון שפירש לו עתה שביום החודש הראשון תהיה הקמתו להעמדה, הנה ידע כי בז' ימי המילואים יצטרך להקים ולהוריד, להרגיל את הלוויים במעשהו. וכן אמר הכתוב על ימי המילואים. **ופתח אוהל מועד תשבו יומם ולילה** ואין פתח לאוהל רק בעת הקמתו. **ובויקרא רבה**, אמרו שהיה משה מעמידו ומפרקו שתי פעמים בכל יום, אחד לתמיד של שחר, ואחד לתמיד של בין הערבים.

והנה הוצרך יתברך לצוות אל משה סדר הקמת המשכן, והכלים לפי שלא הייתה הקמתה והנחתם בסדר שנזכרו בצוואה, כי בה נזכר ראשונה הארון ואחריו השולחן ואחריו המנורה ואחריו המשכן עשר יריעות העזים האוהל ומכסהו ושאר הדברים המתייחסים לזה, ואחריו הפרוכת ואחריו סמוך לו המסך ואחריו מזבח העולה, ואחריו בגדי הכהנים ומשחתם. ואחריו כל זה צוה במזבח הקטורת. ואחריו בכיור וכנו.

אמנם בזיכרון ההקמה נזכרו הדברים בסדר אחר. המשכן היריעות והאוהל והמכסה ראשונה, והארון אחריו והפרוכת סמוך אליו. והשולחן והמנורה ומזבח הקטורת אחריהם. והמסך אחריהם ומזבח העולה וכיור וכנו אחריהם, והחצר באחרונה, ומשיחת הכלים והמזבח אחריו, ואחר זה בגדי הכהנים ומשיחתם.

הנה אם כן מפני החילוף הזה שהיה בין הצוואה ובין ההקמה, הוצרך לפרט כאן במצוות ההקמה כל הדברים אשר יקום, והסדר אשר ישמור בהקמתם. ולפי שאמר בסוף **ויעש משה ככל אשר צוה ה' אותו כן עשה**, ולא ידענו אם עשה כפי מצוות המעשה וסדרו או כפי מצוות ההקמה וסדרה. הוצרך לבאר ולפרט איך הייתה ההקמה אשר הקים משה. וזה הוא אמרו **ויהי בחדש הראשון ויקם משה את המשכן** וגו' ולמדנו אם כן מזה שבעבור שמשה שמע סגנון אחד במעשה המשכן בראשונה, וסגנון אחר מסדר ההקמה עתה באחרונה, שקיים שניהם.

כי הנה לענין העשייה נאמר **ויעש משה ככל אשר צוה ה' אותו כן עשה**, שצוה לבצאל ולשאר האומנים לעשות אותם הכלים ככל אשר צוה אותו. ואמנם בענין ההקמה גם כן שמר משמרת ה', כי הוא הקים ראשונה את המשכן של יריעות השש, אדניו וקרשיו ובריחיו ועמודיו, ויפרוש את האוהל על המשכן שהוא אוהל העזים, וישם את מכסה האוהל עליו מעורות אלים מאודמים ועורות תחשים. ולפי שזה לא היה כפי סדר הצוואה הראשונה, הוצרך לומר כאשר צוה ה' את משה, רוצה לומר שהיה זה כפי מה שנצטווה בסדר ההקמה. וכן זכר את הארון במקומו, וישם את פרוכת המסך סמוך לארון העדות. שעם היות שבצוואה הראשונה נצטווה לעשות הפרוכת אחרי צווי מעשה המשכן, הוא ע"ה בהקמה סמך הפרוכת לארון העדות, לא למשכן. ולכך אמר גם בזה **כאשר צוה ה' את משה**. רוצה לומר שהיה כפי מצוות ההקמה, עם היותו בחילוף סדר מצוות המעשה.

וכן בשולחן ובמנורה שערך מיד על הלחם סמוך למצוות השולחן, ולא גם כן על שמן המאור סמוך למנורה אלא אחר כך בסדר תצווה, ולא היה אם כן זה כפי סדר הצוואה הראשונה, אלא כאשר ציוה ה' את משה. וכן במזבח הזהב שהקים משה סמוך למנורה ולשולחן מפני שלא הקימו כסדר הצוואה הראשונה, אלא כפי סדר מצוות ההקמה. הוצרך לומר בו גם כן **כאשר ציוה ה' את משה**. וכן במסך הפתח ששמו סמוך למזבח העולה, לא היה זה כפי סדר הצוואה הראשונה, כי שם נזכר המסך סמוך לפרוכת, אבל היה כפי מצוות ההקמה, ולזה נאמר גם בזה **כאשר ציוה ה' משה**. וכן בכיור וכו', בעבור שבצוואה הראשונה לא זכרו סמוך למזבח העולה, וכאן סמכו אליה, הוצרך לומר בו גם כן כאשר ציוה ה' את משה. שהיה בה כפי מצוות ההקמה לא כפי המצווה הראשונה. וכן בחצר, מפני שבצוואה הראשונה נזכר קודם הכיור וכו', וכאן בהקמה נזכר אחריו, הוצרך לומר ויקם את החצר סביב למשכן ולמזבח, כלומר שהוא היה הדבר האחרון כפי סדר מצוות ההקמה.

והנה אמר כאן במשה **ויעל הנרות**. ויקטר עליו קטורת סמים וגו' לפי שמשה שימש בכהונה גדולה כל שבעה ימי המילואים.

וכתב הרמב"ן שלא הזכיר כאן משיחת המשכן וכליו, ולא משיחת אהרן ובניו וקורבנות המילואים. לפי שלא עשה אותם משה עד שסיים כל ההקמה, ונצטווה עליו פעם שנית, כדכתיב בסדר צו קח את אהרן וגו'.

הנה התבאר למה זה נשנה כאן סיפור ההקמה בזה הפרטיות. ולמה נאמר בכל אחד מהם כאשר ציוה ה' אל משה ההקמה הזאת. ולא אם כן בזה דבר כפול ולא מותר.

והותרה השאלה הי'.

שמות מ, לד-לה: ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן

לד ויכס הענן את-אהל מועד וכבוד ה' מלא את-המשכן:
לה ולא-יכל משה לבוא אל-אהל מועד כי-שכן עליו הענן וכבוד ה' מלא את-המשכן:

ספר הכתוב כי כאשר הוקם המשכן והונחו הכלים האלהיים כל אחד במקומו הראוי לו, מיד כסה הענן את אוהל מועד מכל צד, וכבוד השם שהיה כאש אוכלת מלא את המשכן. כי היה תוכו מלא הכבוד והענן סביבו על כל המשכן, עד שלא היה יכול משה לבוא אל אוהל מועד מפני שהענן היה מכסה אותו. ולא היה רשאי לבוא בתוך הענן, כי המשכן מלא את כבוד ה', ואיך יכנס בו בלי רשות וקריאה. וכן מצינו בהר סיני, שנאמר ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן, ויבוא משה בתוך הענן.

רבתינו אמרו:

כתוב אחד אומר ולא יכול משה לבוא אל אוהל מועד, וכתוב אחד אומר ובבוא משה אל אוהל מועד. בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם: כי שכן עליו הענן.

רצו בזה, שמאמרו ובבוא משה אל אוהל מועד, יראה שיבוא שמה כרצונו מבלי קריאה. וכן אמרו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת, מורה שהיה משה עומד בתוך האוהל לפני הכפורת. והכתוב מעיד שהפך זה, שכל זמן שהיה כבוד השם מלא את המשכן, לא היה משה נכנס בתוכו. ולכך הכריע הכתוב השלישי, שהיה כל זה למשה לאחר שנסתלק הענן מלכסות את האוהל. כי הכסוי הוא והמילוי מהכבוד לא היה רק [אלא] ביום השמיני ברדת שם הכבוד.

ולדעתם ז"ל מה שנאמר **ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאוהל מועד**, היה קודם לכן.

ועל דרך הפשט נכון לומר, שכאשר העתיק אדון הנביאים את ארון ברית ה' והלוחות שהיו בתוכו מן אוהלו שהיה מחוץ למחנה, ושמהו בקודש הקודשים, אז קרא למשכן ה' אוהל מועד, וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת אשר על ארון העדות מבין שני הכרובים. ואם כן מה שנאמר במקום הזה **לא יכול משה לבוא אל אוהל מועד כי שכן עליו הענן**, בא להודיענו גדולת כבוד הבית, עד שאפילו משה רבנו אדון הנביאים שדבר עם השם פנים אל פנים, לא היה לו רשות לבוא לפני לפנים, עד שקרא אליו השם. כמו שנאמר **ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאוהל מועד**. ומשם והלאה נעשה לו שם בית ונכנס תמיד בכל עת שירצה, כמו שאמר עמדו ואשמעה מה יצווה ה'.

וראיתי מי שפירש בזה, שאוהל מועד הנזכר כאן אינו משכן העדות. וכן ויכס הענן את אוהל מועד הנזכר בראש הפסוק שלפניו. אבל הוא אוהל משה שנטה לו מחוץ למחנה. ויאמר הכתוב, שכסה הענן את אוהל מועד של משה בימים הראשונים שהיה בא שמה הדיבור. אמנם עתה, שנעתק משם כבוד השכינה, לא נשאר שמה רק הענן לבדו, שהיה חלק קטון מן הכבוד, עד שמפני זה לא יכול משה לבוא יותר אל אוהל מועד שלו, כי לא היה חפץ לעמוד שמה, לפי שכבוד ה' מלא את המשכן. והיה משה חפץ לבוא שם לפני הכבוד. ואמרו שהראיה על אמיתת הפירוש הזה, הוא אמרו וכבוד ה' מלא את המשכן. כי לא אמר שהכבוד מלא את אוהל מועד. ואלו היה אוהל מועד בכאן הוא עצמו משכן העדות, למה לא כלל וקצר דבריו ויאמר וכבוד ה' מלא את המשכן ויכסהו הענן, כמו שנאמר בהר סיני וישכון כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן.

אלא שבא הכתוב לפרש הבדל הגדול שנעשה באוהל מועד של משה, ובין קודש הקודשים כאשר נעתק שמה הארון והלוחות. והוא, שכסה הענן את אוהל מועד של משה, ולא היה שמה הכבוד האלהי שהיא כאש אוכלת, אלא ענן פשוט להורות שהיה האוהל תשמיש קדושה כימים הראשונים.

אמנם המשכן האלהי כבוד ה' מלא אותו, ובעבור זה לא נשאר אוהל משה לכלום. ולא

חשש משה על אוהלו, ולא יכול לבוא שמה, אף על פי ששכן עליו הענן, לפי שכבוד ה' מלא את המשכן ולא את האוהל, ולכן היה הוא הולך למשכן ליהנות מזיו הכבוד.

הפירוש הזה אין ראוי לקבלו. לפי שהענן היה תמיד סמוך ומצרן לכבוד, ועומד סביבו, ולא היה כבוד מבלי ענן. גם שלפי הפירוש הזה לא יתיישב היטב מה שנאמר אחריו, ובהעלות הענן מעל המשכן וגו' כי ענן ה' על המשכן יומם, שמורה שעל משכן העדות היה הענן לא לבד על אוהל משה. ולכן אין הכתוב יוצא מדי פשוטו, שענן היה מחוץ מכסה את אוהל מועד שהוא משכן העדות, וכבוד ה' היה מלא אותו מבפנים, כמו שפרשתי בראשונה.

וראיתי לבאר במקום הזה:

אמיתת הענן ואמיתת הכבוד שנזכרו בפסוקים

[פירוש המושג 'כבוד ה', ענן ואש]

הנה התורה זכרה בהרבה מקומות כבוד ה', וכן ענן כבוד ה'. וראוי לחקור אם כבוד ה' נאמר על הענן לבדו, או על האש לבדה, או על המקובץ משניהם יחד, או על דבר אחר זולתם, ומה הוא זה הדבר.

ונדע עם זה טבע זה הענן שזכרה תורה, אם הוא מהעננים המתיילדים מהאדים העולים, או אם הוא מטבע אחר.

וכן האש הנקרא במקומות כבוד ה', כמו שנאמר במעמד הר סיני ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר לעיני בני ישראל, אם היה אש יסודי פשוט, או אש מורכב מתלהב שורף כאשים הנמצאים אצלנו.

ובכלל נחקור מהענן והכבוד האשיי ההוא ממציאותם אם היה טבעי או נסיי, ואם הם דברים נבראו לשעתם, או מששת ימי בראשית. ואם הענן והאש והכבוד שבאו בבית אשר בנה שלמה היו עצמם עמוד הענן ועמוד האש ההולך לפני מחנה ישראל בצאתם ממצרים, ואם הם אשר ירדו על הר סיני ואשר מילאו את המשכן ביום הקמתו ואשר ירדו על המזבח ביום השמיני למילואים, ואשר היה נראה לעיני בני ישראל במדבר פתח אוהל מועד פעמים רבות, או היו רבים באים מטבע אחד, או מתחלפי הטבעים. ונדע עם זה תכלית מציאותם בכל מקום שהם בכלל או בפרט.

ולפי שלא מצאתי למפרשים בדרוש הזה דבר נאות ומספיק, אמרתי הנה באתי כפי הסברא הישרה והדעת התוריי לבארו. ובתום לבבי ובנקיון כפי הדבר אשר ישים אלהים

בפי אותו אדבר.

[כבוד ה' – האור שנראה בענן]

הנה כבוד ה' נאמר על האור שהיה נראה בתוך הענן וקראו הכתוב בשם אש כמו שאמר וישכון כבוד ה' על הר סיני ויכסוהו הענן ששת ימים וגו' ומראה כבוד ה' כאש אוכלת וגו'. הנה ביאר שכבוד אינו ענן, אבל הוא דבר דומה לאש באורו וזוהרו. והענן היה סביבו כמו שהעשן הוא תמיד סביב האש, וכמו שהלפידים האשיים נראים מתוך העננים, ככה היה כבוד ה' הדומה לאש בתוך הענן והערפל.

ומזה תדע שאמרו ויכסוהו הענן ששת ימים, אינו חוזר אל ההר, ולא אל משה, כדעת שני החכמים החולקים בזה בגמרא (יומא דף ד') וכמו שפרשתי במקומו, אבל חוזר אל הכבוד הנזכר שכיסוהו הענן ששת ימים, ולא היה נראה לישראל כל אותם הימים אלא הענן בלבד, וביום השביעי כאשר קרא השם אל משה, נבקע הענן ואז ראו ישראל כבוד ה' שהיה כאש אוכלת לעיניהם.

וכבר הסכים הרב המורה על שדיבור ה' הוא האור הנברא, כי הוא כתב בפרק י"ט ח"א על וכבוד ה' מלא את המשכן, וז"ל:

אלא אם תרצה שתשים כבוד ה' האור הנברא אשר יקרא כבוד ה' בכל מקום וכו'

ובפי י"ח הקודם אליו כתב וז"ל:

שמשה התקרב אל המקום מההר אשר שכן עליו האור כלומר כבוד ה'.

וכן בפרקים אחרים.

והרמב"ן כתב על פסוק ויכס הענן את אוהל מועד וזה לשונו:

יאמר כי הענן כסה את האוהל מכל צד וכבוד ה' מלא את המשכן כי תוכו מלא

הכבוד והכבוד היה שוכן בתוך הענן תוך המשכן וכו'

ובפרשת ואתחנן כתב ז"ל

מתוך האש הענן והערפל ביאר למתוך האש כי ענן וערפל סביביו וכו'.

והראב"ע כתב על פסוק כי ענן ה' על המשכן יומם, ואש תהיה לילה בו, בענן או במשכן.

והראשון נכון.

הלא אלה החכמים כולם נמנו וגמרו שכבוד ה' נאמר על האור שהיה נראה מתוך הענן, לא על הענן לבדו, ולא על המקובץ מאש וענן, כי אם על האור האשיי בלבד.

ואמנם שאר השיתופים שזכר הרב המורה בפרק ס"ג ח"א, שכבוד ה' יאמר פעמים על עצמו ומהותו, כמו שנאמר הראני נא את כבודך, ובא המענה כי לא יראני האדם וחי, ושפעמים רוצים בו הגדלת בני אדם את השם, כמו שאמר מלא כל הארץ כבודו. דומה לאומרו ותהילתו מלאה הארץ. כי השבח ייקרא כבוד, כמו שאמר תנו לה' אלהיכם כבוד ובהיכלו כלו אומר כבוד - אינם שתופים אמיתיים, כי המהות והמציאות האלהי לא יכונה

בשם כבוד, ואין בזה הבדלה, ולא יתכן שאדון הנביאים והחכמים כולם יבקש השגת מהותו יתברך בהיותו בלתי מושג כי אם לעצמו, למה שעצמותו הוא השגת עצמו ולא דבר אחר.

[כבוד ה' – העלול הראשון ממנו יתברך]

ולכן יותר נכון לומר שכבוד ה' הרוחני העליון נאמר על העלול הראשון ממנו יתברך כי הוא התחלת דרכיו וראשית בריותיו, והוא הנקרא בלשון חז"ל **שכינה**. כי אין ראוי שנחשוב שקראו הקדושים ההם חז"ל שכינה לאור הנברא המוחש כדברי הרב המורה. ולא גם כן שקראו שכינה עצמותו ומהותו כדברי הרמב"ן.

אבל קראו שכינה אותו העלול הנאצל ממנו יתברך ראשונה. ולהיותו מכלל הנמצאים וראשית לכולם, ביקש משה השגתו. ונמנעה ממנו בעוד בחיים חיותו, כמו שאמר כי לא יראני האדם וחי. כי להיותו העלול ההוא הראשון, שמו כשם רבו, והוא חותמו של הקדוש ברוך הוא מכונה בכינויו, אמר עליו לפני לא יראו.

זהו הוא דעת **אונקלוס**, שתרגם לפני לא יראו - ודקדמי לא יתחזון. וכמו שזכרתי כל זה בסדר כי תשא.

וכן השיתוף השלישי שזכר הרב בכבוד ה' אינו צודק, כי לא יאמר על ההילול והשבח. ומה שאמר בכבוד, מלא כל הארץ כבודו, אין ענינו התהילה והשבח כדברי הרב, כי אם הכבוד הרוחני העלול העליון, שהוא מלא את כל הארץ, לפי שבאמצעותו נמצאו הנמצאים והוא משפיע עליהם.

הן אמת שמלת כבוד בין האנשים אלו לאלו, ובינם לשם יתברך, כבר יאמר כבוד על השבח והילול, וכן **תנו לה' אלהיכם כבוד ובהיכלו כלו אומר כבוד**. אבל הכבוד המיוחד אליו יתברך, במאמר **כבוד ה'**, **הראני נא את כבודך**, **מלא כל הארץ כבודו** - לא נאמר באמת כי אם על שני הדברים אשר זכרתי: **אם על הרוחני העליון הנאצל הראשון, שהוא השכינה, ואם על האור המוחש הנראה בתוך הענן לעיני בני ישראל.**

[הנאצל הראשון והאור המוחש האלוהי]

ואמנם למה נקרא הנאצל הראשון והאור המוחש האלהי בשם כבוד ה', הנה הוא לפי שהוא יתברך יכונה בכתוב בשם אור, כמו שאמר (תהלים ל"ז י') כי עמך מקור חיים באורך נראה אור, כי ימינך זרועך ואור פניך כי רציתם. ואמר והאר פניך ונושעה. ועליו אמר שלמה (משלי ט"ז ט"ו) באור פני מלך חיים לראות באור החיים. והנביא אמר (ישעיה ס') קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח.. ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה (יחזקאל מ"ג) והארץ האירה מכבודו.

ולא לבד נביאי האמת כינו כבודו יתברך בשם אור, כי גם חכמי האומות קיימו וקבלו שהוא

אור מוחלט. וכתב **אפלטון בספר העצמים העליונים**, וז"ל:

העילה הראשונה יש לה יותר עליונות מן הסיפור ואולם נלאו הלשונות מלספרה בעבור אחדותה, לפי שהוא למעלה על כל אחדות. ואמנם יסופרו כל העילות אשר אורן מאור העילה הראשונה, שהעילה הראשונה תאיר עלולה, והיא לא תאור מאור אחר, לפי שהיא האור הגמור והמוחלט אשר אין למעלה ממנה אור. ובעבור זה היה אורה נעדר הסיפור לפי שאין למעלה ממנה עילה. עד כאן.

ומסכים לזה כתב הזקן **אבוח"מד** בספר האורות האלהיות וז"ל:

כאשר ידעת שהדורות יש להם סדר והדרגה, דע כי הם לא השתלשלו ללא תכלית, אבל יעלו אל מבוע ראשון, הוא אור לעצמו, לא יבואהו אור ראשון במקבל האור המסתייע אורו מזולתו, אלא במאיר מעצמותו ומאיר לזולתו. הנה אין ספק כי שם האור יותר אמתי באור העליון, אשר אין אור למעלה ממנו, וממנו ירד האור לכל זולתו וכו'.

הרי לך מבואר מדבריהם, שהשם יתברך הוא אור מוחלט ומשפיע האור בזולתו, וזה הוא גם כן דעת **חכמי הקבלה**, שקראו השם יתברך אור קדמון, אור צח, אור מצוחצח. כי ראו שזה שמו המורה על עצמותו יותר מכל השמות. לא כמו שחשב בו **אבן רושד** בהפלת ההפלה:

שהתורות האמיתיות לא יאמרו בש"י שהוא גשם, כי יאמרו שקר. ולא יאמרו שהוא לא גשם, כי יאמרו לא הוא. אבל אמרו שהוא אור, כי האור הוא היותר מעולה שבמוחשים וסיבת כל הנראים, כמו שהאל סיבת כל הנמצאים. עד כאן לשונו.

הנה חשב שיאמר עליו יתברך שם אור על צד הדימוי לא צד דפיקת האמת. כמו שאמרו הפילוסופים המאמתים, מסכים לדעת חכמי הגמרא, שכל הנמצאות שכליות ורוחניות הם משתלשלות מהאור הקדמון. ואינם דבר, כי אם התפשטות האור ההוא מדרגה למדרגה בכל הרוחניים והשכליים, עד שהתגשם האור ההוא בנצוצי השמש והכוכבים, המשימים את המוחשים נראים. וזאת היא המדרגה השפלה שבכל האורות. כי אור השכל יותר שלם ממנה, ואור המלאכים יותר שלם מזה מדרגה על מדרגה, והאור הקדמון יותר מכולם, עד שיאמר שם אור, עליו יתברך ועליהם בשיתוף השם, כמו שהתבאר ברחבה שם בספר האורות הנזכר.

וגם לדעת אבן רש"ד, האומר שיכונה יתברך בשם אור על צד הדימוי, ימצאו כמה מהדימוים בעניינו, כי כמו שהאור הוא משים הדברים נראים, ומבלעדיו יהיה הדבר בחושך כאלו נעדר, כן היה הוא נותן המציאות והאור לדברים שהיו נראים ומושגים. וכמו שהאור המסובך בגוף השמש, לרוב זוהרו ובהירותו לא יוכל העין לראותו, עם היותו סיבה להיות הדברים נראים. ואם יציץ בו האדם יותר ממה שבכוחו, יכהו עיניו ולא יוכל לראות עוד מה שהיה דרכו לראותו קודם לכן, ככה לא יוכל השכל האנושי להשיג השם יתברך כפי אמיתתו, ואם יצא מגבולו תתבלבל השגתו, או ימות כבן עזאי שהציץ ונפגע.

ולזה נאמר בספר הנביאים שיש מסך מבדיל סביב האור האלהי. ושהוא הנסתר בענן וערפל, כמו שאמר (תהלים י"ח י"ב) **ענן וערפל סביביו ישת חשך סתרו**. ועל זה עצמו נאמר **ונגה כאור תהיה קרנים מידו לו ושם חביון עוזו**. כלומר שהנגה האלהי דומה לאור המוחש, במה שקרניים, רוצה לומר זוהר ואור גדול, מידו לו. כלומר, שהוא אור מעצמו, שלא קבלו מדבר אחר, מאיר אליו, ולחוזק בהירותו ואורו שם חביון עוזו, כי יתחבא ויסתתר לעיניו לעוז אורו ותעצומו. וכמו שהאור השמשי, וכן אשׁי, עם כל הארתו שהוא פועל משובח ומועיל בכל הטובות וההויות, כבר ימצא עמו השרפה והכיליון שהוא הפועל היותר רע שבמציאות, וכל זה כפי המקבלים כי הקדוש ברוך הוא הוא אור ומאיר ומשפיע החיים והמציאות והטוב בכל הנמצאים כפי החנינה והרחמים, ועם זה הנה יגיעו גם כן כפי המשפט ומידת הדין העונש והשריפה והכיליון כמאכולת אש לראויים ולמוכנים אליו.

ועל זה אמר הנביא (ישעיה י' ט"ז) **לכן שלח ה' צבאות במשמניו רזון ותחת כבודו יקד יקוד כיקוד אש**. והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה ובערה ואכלה שיתה ושמירו ביום אחד. רוצה לומר, שישלח באויבי ישראל רזון וכליון בהיותם שמנים בהצלחותיהם, ושבמקום אור כבודו העליון שהיה ראוי להשפיע ימשך ממנו השרפה והכיליון. ואמנם לישראל יהיה בהפך, כי יהיה יתברך להם לאור ולאש המחמם והמהוה, ואמנם לאויביהם יהיה ללהבה ובעירה ואכלה אותם יחד, כמו לשמיר ולשית שהם הקוצים היבשים המוכנים לשרפה.

ומזה הצד, רצוני כפי החרון והעונש, נאמר **כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא**, שעם היותו מאיר ישרוף ויאכל החטאים בנפשותיהם. ואמנם לצדיקים נאמר (תהלים פ"ד י"ב) **כי שמש ומגן ה' צבאות** ואמר (מלאכי ד' ג') **זרחו לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה**.

[שני סוגים של אור טבעי]

הנה אם כן, מכל הדמויים האלה היה ראוי שיכונה יתברך בשם אור, וכל שכן כפי דעת המאמתים, שהוא עצמו אור החלטי. ולהיותו אור הייתה השפעתו אור. וכמו שימצאו בגשמים אשר אצלנו שני מינים מהאור הטבעי הנהוג:

הראשון הוא האור השמשי העליון.

והשני הוא האור האש התחתון.

ולשניהם ימצאו שתי פעולות יחד, רוצה לומר ההארה והשרפה כפי המקבלים, כמו שביארתי. והיה האור העליון פועל בתחתון ומניע אותו וסיבה אליו, והתחתון מתנועע ממנו וכאלו הוא כלי פעולתו, לפי שהשמש הוא פועל ביסוד האש ומניעו.

ככה המציא הקדוש ברוך הוא שני מינים מהאור למעלה מן הטבעי:

הראשון הוא רוחני העליון, שהוא הנאצל הראשון שכינתו כמו שאמרתי, אשר דוגמתו אצלנו בשמש.

והשני הוא האור הנברא הנראה בהר סיני ובשאר המקומות לעיני בני ישראל, אשר דוגמתו אצלנו הוא האש. ולזה כיוונו חכמינו זיכרונם לברכה במה שאמרו נובלת אורה שלמעלה הוא גלגל חמה, שרמזו אל האור הראשון ההוא.

ואמנם האור השני הוא מסודר מהאור העליון השלוח ממנו, וכל פעולתו ומציאותו בכל מקום מורה על שרות השכינה האלהית והשפעתם באותו מקום. וכאלו האור הנברא הוא דגל מחנה שכינה.

[אור וחושך]

וכן אמרו **חז"ל**, כל מקום שהכבוד נגלה, השכינה שורה עליו. וידוע שסביבות השני אורים הטבעיים אשר אצלנו, רוצה לומר השמשי והאש, ימצא החושך בהכרח, אם מהאש היסודי בעננים החשוכים הסובבים אותו תמיד, שמונעים ממנו ראותו במקומו היסודי. וגם האש הנלהב אשר אתנו, ימצא תמיד סביב עשן חושך, יסובבהו מפאת הסתבכותו בגשמים הקרובים אליו.

ואמנם בשמש מבואר מענינו, כי בהיות עמוד אורו על הארץ ומאיר אליה, ימשך תחתיה עמוד אחר מחושך גמור ארוך מאוד, יגיע עד קרוב לגלגל נוגה. וזה עמוד החושך הולך תמיד לעומת עמודו המאיר ונגדו בסיבת הארץ אשר באמצע. וזו היא הסיבה שיום ולילה לא ישובות, ושתלקה פעמים הלבנה, ופעמים יקדר השמש מפני עמידת הלבנה בינו ובין הארץ, ופעמים גם כן יסתירו אורו העננים העבים והחשוכים. וכל זה מורה שגם לאור השמשי ימשך החושך והערפל, ואי אפשר בלתי.

וככה הוא העניין באורות העליונות. כי הנה השכינה האלהית שהוא העלול הראשון ענן וערפל סביבו והוא קוצר שכלנו בהשגתו כמו שזכרתי.

ואמנם **האור הנברא** גם כן ימצא חושך ענן וערפל סביבו, וכן יהיה תמיד שהענן יכסנו. וכמו שאין חושך השמש כחושך האש, כי חושך השמש אינו אלא העדר מלראות אורו ואינו דבר שיהיה לו מציאות בעצמו. אבל חושך האש, הוא נמצא בעצמו, והם העננים העבים החשוכים הסובבים אותו, או החושך הסובב על האש הנלהב.

ככה באורות העליונים החושך המיוחס אל השכינה אינו דבר נמצא עמה, אבל הוא לבד העדר השגתנו אותה. וחושך האור הנברא הוא הענן שסביבו, כי הוא יסובבהו וימנע ראותו לעובי הענן ועכירותו. ולכן אמר הנביא (ישעיה ד') וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונוגה אש להבה לילה, כי על כל כבוד חופה. שיעד לזמן הגאולה העתידה, שיברא ה' בהר ציון האש והאור הנברא, ועם זה הענן והעשן החשוכים סביבו, כמו שנראו על הר סיני. האור הנברא יתחייב בהכרח חופה, והוא הסתר הענן אשר סביבו.

וכמו שהשמש הוא השר הגדול אשר בגרמים השמימיים, והפועל היותר חזק שבכולם,

והאש החזק ואמיץ שבכל היסודות וכוחו גדול בהויה, והוא שרו של עולם ההויה וההפסד, ככה האור האלהי הרוחני, רוצה לומר השכינה עילאה, הוא שרו של הרוחניים והשכליים כולם, והפועל והמשפיע בשמים ובארץ. וכן האור הנברא הנמשל באש, שהוא שרו של העולם הגשמי בכלל, וטבעו הוא היותר קרוב לטבע הרוחניים, לפי שזוהרו ובהירותו הוא יותר פשוט ויותר טהור ומזהיר מתואר השמשי, וכ"ש מהאש. וכן אמר הנביא (ישעיה נד) וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלם ונגד זקניו כבוד. רוצה לומר, שיתראה ויתגלה הכבוד שהוא האור הנברא לעיני זקני בני ישראל, באופן שבערך זוהרו ובהירותו הנמרץ תבוש החמה וחפרה הלבנה, כי לא יהיה אורם נחשב בערך אור כבוד ה' ההוא. ואמר עוד (שם) **והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים ביום חבוש ה'** וגומר. רוצה לומר שבהגלות האור האלהי נגד זקניו יתוסף אור הלבנה והשמש במה שיקנו מאורו וזוהרו יותר ממה שבהם, כי כמו שהלבנה בהיות השמש לעומתה תקבל מאורו ותאיר יותר, ככה בזמן ההוא הלבנה והשמש יקנו מהאור הנברא האלהי ויתוסף אורם שבע פעמים יותר ממה שהיה בטבעם. ואמרו כאור שבעת ימים, פירשו המפרשים כאור שנראה בבית אשר בנה שלמה בשבעת ימי חתונתו. והוא המורה שהיה אז האור הנברא יותר מאיר מהשמש שבע פעמים. ואפשר לפרש כאור שבעת הימים, שהוא פירוש שבעתים שיהיה בזמן ההוא תמיד אור החמה שבעתים ממה שהוא עתה, כאלו יחובר ויקובץ יחד אור שבעת הימים ביום אחד.

האור הנברא הוא שנברא ביום הראשון

ואחרי שביארתי לך עניין כבוד ה' שהוא האור הנברא ועניין ענן ה' ההולך סביבו אומר עוד, שהאור הזה הוא היה האור שנברא ביום הראשון.

[רמב"ן, האור נברא מחומר שמימי ונכחד אחרי שלשה ימים]

וכתב **הרמב"ן** שמהחומר השמימי ברא השם דבר מזהיר קראו אור, ושלא עמד בתכונה ההיא כל הימים כשאר מעשה בראשית כי הוא חלף הלך לו. ולפי שלא התמיד מציאתו אמר הכתוב וירא אלהים את האור כי טוב, ולא אמר ויהי כן כאשר אמר בשאר הנבראים.

[אברבנאל: אור פשוט שנגזר]

ורחוק הוא אצלי שיהיה אותו האור מחומר הגרמים השמימיים ומטבעם ושיפסד בעוד שלושת ימים ויעשה הקדוש ברוך הוא בתחילת בריותיו דבר (יונה ד') כקיקיון שבין לילה לילה היה ובין לילה אבד.

ויותר נכון לומר שברא הב"ה אור פשוט וטהור, לא מחומר השמים ולא מדבר אחר, כי הוא ממה שנברא אחר ההפסד ביום הראשון, ונשתמש ממנו בימי בראשית עד שנבראו המאורות, ואז נחתם ונגזז אותו אור כדי להשתמש בו הב"ה בעתות הצורך לאוהביו ולשומרי מצוותיו, כפי מה שתגזור חכמתו.

וכן אמרו חז"ל ראה הב"ה את האור שאינו כדאי להשתמש בו רשעים וגזזו לצדיקים לעתיד לבא ולכך לא נאמר בו ויהי כן לפי שלא התמיד שמושו ונסתתר במחיצתו. ומפני שלמותו הנפלא אמר וירא אלהים את האור כי טוב, ולא אמר וירא אלהים כי טוב כשאר הנבראים. וכמו שביארתי זה במקומו.

ואמנם אמרו ויבדל אלהים בין האור ובין החושך, אין ראוי לפרש החושך ההוא על העדר האור, כמו שחשב הרב המורה, ונמשכו אחריו המפורשים. ושאין כמו החושך הנזכר בפסוק הראשון. כי הוא נאמר על יסוד האש, שהוא חשוך לדעתם, והחושך הזה הוא העדר האור.

וכבר הוקשה לרב אמרו ויבדל, כי לא ייפול ההבדל אלא על שני דברים נמצאים בפועל חוץ לנפש. ויותר קשה מזה מאמר הנביא (ישעיה מ"ה) **יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע אני ה' עושה כל אלה**, כיון שההעדר אינו מפעולת פועל ואיך יאמר בו בריאה ועשייה. וחשב הרב לתרץ זה בדברים אשר לא תנוח בהם דעתי.

[מהו החושך שנזכר בפרשת בראשית?]

על כן אמרתי שהחושך שנזכר בשני הפסוקים האלה במעשה בראשית אינו העדר האור, ואינו גם כן יסוד האש. כי האש אינו חשוך, ולא ימצא לאחד מחכמי הטבע שיאמר זה. וגם השכל לא יסבלוהו כמו שפרשתי שם בשאלות על אותם הפסוקים, כי כל מה שיתרחק הגשם מן הארץ ויתקרב אל הגלגל, יוסיף בהירות. ואם היה האש היסודי חשוך כדבריהם, איך יהיה האש אשר אתנו מאיר, כי הוא לא קנה האור מן האויר אשר יתלהב בו, כי האויר עם היותו ספירי אינו מאיר ולא יקבל האש אשר אתנו.

אם כן האור מדבר אחר זולתי מהאש היסודי, שהוא באמת מאיר מטבעו ולא חשוך. ואם לא נראה בלילה האויר כולו מתלהב באש, הוא לפי שאין אורו כל כך חזק ומזהיר שיספיק להאיר ממרחק כל כך רחוק. כי כמו שהאש אשר בארץ יראה אורו במרחק מוגבל, ובהיותו יותר רחוק מזה יפסק אורו ולא נראה. ככה האש היסודי, עם היותו יותר מזהיר, הנה לרוחק מקומו מן הארץ לא יגיע אליה אורו בלילה כמו שיגיע מהשמש והכוכבים שאורם הוא כל כך עצור ומזהיר, שיגיע אורם מן השמים עד הארץ, גם שעננים המתילדים מהאידיים יספיקו בעכירותם ובעובים לכסות אור האש היסודי, ולהסתירו ממנו תמיד, מה שלא יספיקו להסתיר אור השמש אלא במעט מהפעמים.

אף שנניח שהאש היסודי הוא ספירי, ואינו מאיר במקומו כדברי הרב, מבטן מי יצא שהוא מפני זה חושך, כי הנה האויר והמים וגופות הגרמים השמימיים ספיריים ואינם מאירים ולא נאמר מפני זה שהם חושך אפלה. והפסוקים שהביא **הרב המורה** לטעון שהחושך הנזכר שם הוא יסוד האש, ממה שנאמר כשמעכם את הקול מתוך החושך, ונאמר ודבריו שמעת מתוך האש, אין בו ראיה כי הכתוב זכר שם שני דברים: האש שהוא הראשון, והחושך שהוא השני, שהוא היה הענן שירד על הר סיני והאש היה האור הנברא שהיה בתוך הענן.

ולפי שמתוך שניהם נשמעו הדיברות פעמים יחסם הכתוב לאש ופעמים לחושך שהוא הענן, וכן (איוב ב') כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח, שהביא הרב גם כן לראיה, לא יראה ממנו שהחושך הוא האש, כי הם ב' דברים מתחלפים, ההטמנה וההסתר שיעשה החושך, והשרפה והכיליון שיעשה האש. הנה אם כן אין החושך הנזכר במעשה בראשית יסוד האש, ואינו גם כן העדר האור, כיון שלא יפול עליו לשון בריאה והבדל. ואין ספק שהחושך הנזכר בשני הפסוקים ההם, אחד הוא אחרי שבפסוק השני זכרו בה"א הידיעה, באומרו בין האור ובין החשך.

ולכן אומר שברא הקדוש ברוך הוא ביום הראשון ענן אחד לכבודו, לא שנתיילד מהאידיים העולים כשאר העננים, כי עדיין לא היו שם אידיים. אבל ברא הענן ההוא יש מאין, כמעשה היום הראשון. ולהיותו ענן עכור ועב, אמר עליו הכתוב וחשך על פני תהום, רוצה לומר שכמו שהמאור הנברא שהוא הכבוד יבוא כוח השמש והאש להאיר ולחמם, וכאשר תפליג פעולתם ישרפו שרפה. ככה מענן הכבוד תבוא ברכה על העננים השפלים לתת מטר על פני ארץ, וכאשר תפליג פעולתו יביא שטף רבים. ועל זה אמר וחושך על פני תהום. וברא הקדוש ברוך הוא מיד ביום ההוא האור אלהי הנברא הנקרא אצלנו כבוד ה', ועשה שניהם מיד כדי שישמשו לעשות היום והלילה במה שהאור יתגלה ויאיר, ויעשה היום ויעמוד הענן העב והחשך סביבו ויסתיר אורו ויעשה הלילה. וזהו **ויבדל אלהים בין האור ובין החושך ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה**, שהבדיל זמן שימוש זה מזמן שימוש הזה, וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה. ובפרשת בראשית פרשתי הפסוקים האלה באופן אחר, כל אחד כראוי לפי מקומו. כי שם פרשתי כפי הפשט, וכאן כפי עומק העניין.

התבאר אם כן מזה שבתחילת הבריאה ברא הקדוש ברוך הוא את כבודו ואת אורו ואת ענן הכבוד הסובבים אותו, ולהיות שניהם נמצאים בפועל, אמר הנביא יוצר אור ובורא חושך, רוצה לומר יוצר האור הנברא שהוא הכבוד, ובורא חושך והוא ענן והכבוד. ולפי שכמו שאמרתי, פעמים ימשך מזה ההטבה וההארה, ופעמים הרע והשרפה, אמר על שתי הפעולות ההפכיות עושה שלום ובורא רע אני ה' עושה כל אלה. ואחשוב שאות הברית אשר נתן השם לנח ולבניו, כמו שכתוב את קשתי נתתי בענן,

שהיה בענן הכבוד ההוא הנברא ביום הראשון, כמו שזכרתי להיות טבעו הולדת המים, כאשר אמר וחושך על פני תהום. כי מה שנצטייר בענן האלהי ההוא, יהיה טבע מוטבע בכל העננים השפלים.

ולזה אמר ראשונה את קשתי נתתי בענן.

ואמר שנית והיה בענני על הארץ ונראה הקשת בענן

ואמר שלישית והייתה הקשת בענן וראייתה.

כי הנה המאמר הראשון ידבר מענן הכבוד, אשר בהתחבר אליו האור הנברא יעשה הקשת בו. ולכן לא נאמר בזה המאמר ענן על הארץ, אבל אמר את קשתי נתתי בענן, רוצה לומר בענן הידוע. לפי שאותו קשת נעשה אז שם מהאור האלהי הנברא, והגיד שגזרה חכמתו כי כאשר יתחדשו העננים המתילדים מהאידיים על הארץ יתיילד ויראה בהם הקשת מלהט השמש העומד לנגדם, כמו שעושה האור האלהי למעלה בענן הכבוד. ועל העננים האלהים האלה אמר והיה בענני ענן על הארץ.

ולהיות הקשת המתילד מלהט השמש בעננים השפלים דוגמת הקשת העליון, ומורה עליו, ואינו עצמו, יאמר ונראתה הקשת בענן. ואמר על הקשת המתחדש הזה התחתון, ונראתה מה שלא אמר על העליון. לפי שזה הקשת התחתון הוא הנראה לבני אדם לא הקשת העליון שהוא סיבתו. ואמרו עוד והייתה הקשת בענן, הוא להודיע שיתמיד הקשת בענן העליון לקיום הברית תמיד, באופן שלא יהיה עוד מבול על הארץ. ועם היות שבפירושו הפרשה פרשתי הפסוקים האלה בדרך אחר, שניהם כאחד טובים ואמתיים.

[נבואת יחזקאל על האור והחשמל]

וכבר העיר הנביא יחזקאל על העניין הזה בביאור גדול, באומרו בתחילת נבואתו שראה ענן גדול ואש מתלקחת ונוגה לו סביב, ומתוכה כעין החשמל מתוך האש. כי הנה אמר ענן גדול על ענן הכבוד שנברא בימי בראשית, ולכך קראו גדול. ואש מתלקחת הוא האור הנברא הנקרא כבוד ה' ואמר מתלקחת. לפי שהאש האלהי ההוא הייתה מתלקחת בענן הכבוד ומתחברת עמו מימי נח כמו שביארתי, ואמר ונוגה לו סביב על האש שיתילד מהכבוד והאש האלהי עם הענן. ולהיות הקשת עגול אמר בו סביב, רוצה לומר בסיבוב ובעיגול. כי הנוגה אינו דבר אחר אלא הצצת האור בגשם הספירי, כענין אמרו אור נגה עליהם, שרוצה לומר הציץ, וזה הוא הנוגה אשר בסביבות הקשת. ומפני שבקשת יראו גוונים מתחלפים, אמר ומתוכה כעין החשמל, הוא מורכב מגוונים הרבה. ולהיות זה מפאת האש אשר בתוכו ולא מהענן אמר מתוך האש, והחזיק בזה גם כן בסוף נבואתו באומרו ואראה כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב וגו'. אלא שזכר בתחילת הדרוש מה שהיה תכלית נבואתו, למה שראשית המחשבה הוא סוף המעשה.

ואח"כ סיפר איך ראה זה והאמצעיים אשר בהם הגיע אליו, והוא סיפור המראה בפרטים עד שבסוף כל הדברים סיפר זה עצמו יותר מבואר, באומרו כמראה הקשת אשר היה בענן ביום הגשם כן מראה הנוגה סביב, הוא מראה דמות כבוד ה'. רוצה לומר שכעניין הקשת אשר יהיה בעננים השפלים ביום הגשם, כן היה מראה נוגה העליון הסיבובי והעגול אשר ראה בענן הכבוד בנבואתו מפני התרשם האור האלהי בו כמו במראה הלטושה. וזה הוא אמרו הוא מראה דמות כבוד ה', רוצה לומר הוא דמות הכבוד האלהי העליון שהוא האור הנברא המתרשם בענן הכבוד.

ולפי שהמסתכל בקשת עיניו כהות כמו שאמרו (חגיגה דף ט"ו) חכמינו זיכרונם לברכה, אמר הנביא ואראה ואפול על פני, כלומר שלא היה יכול להשיג בשלמות ההשגה ההיא ולהסתכל בקשת העליון, ולכן נפל על פניו. כמו שנאמר במשה ויסתר משה פניו, כי ירא מהביט אל האלהים,

וכבר כתב אבן סינא ז"ל

הקשת נדע ממנו עניינים ועניינים לא נדע, אבל הגוונים לא נדע על האמת, ואיני

רואה סבתם, ולא יספיקני מה שאמרו, בו כי כולו שטות וכזב עד כאן.

הנה התבאר מזה כלו, שכבוד ה' הוא האור הנברא, לא אש יסודי ולא אש מורכב אלא דבר דומה לאש, ומה הוא - הענן הנראה לישראל, ושלא היה מהעננים המתילדים מהאידיים העולים. אבל היה ענן הכבוד שהיה מקיף וסובב את האור הנברא, ושזה האור והענן נבראו ביום הראשון במעשה בראשית, ושבהם נעשה אות ברית להבטיח לנח ולבניו מהמבול. ושזה היה עמוד הענן ועמוד האש ההולכים לפני מחנה ישראל בצאתם ממצרים, והם האש והענן אשר ירדו על הר סיני לעיני בני ישראל.

והאור האלהי הנברא הזה, כשחל על משה רבנו נקרן עור פניו בפועל הארתו. וכשפגע בנדב ואביוהו שרף אותם, כי עשה לכל אחד כפי הבנתו. ועל הענן וכבוד ה' האלה אמר הכתוב כאן בפרשה בהקמת המשכן, ויכס הענן את אוהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן. והאש האלהי הנברא הזה, שקרא הכתוב כבוד ה', הוא אשר ירד על המזבח ביום השמיני למילואים, כמו שכתוב וירא אליכם כבוד ה', והוא היה הנראה במדבר פתח אוהל מועד פעמים רבות לישראל. והוא היה אשר ירד ומילא את בית ה' אשר בנה שלמה, שנאמר (מלכים א' ח' י"א) והענן מלא את בית ה', ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן, כי מלא כבוד ה' את בית ה'.

ובד"ה נאמר במקום זה וכל בני ישראל רואים ברדת האש וכבוד ה' על הבית. וזה היה האש שירד בהר הכרמל לאליהו, ואולי שעליו נאמר (דניאל ג) נהר דינור נגיד ונפק מן קדמוהי וגו'.

הנה ביארתי הדרוש היקר הזה והארכתיו בו מאוד, מפני מעלתו, מה שראיתי בקיצור המחברים והמפרשים בהבנתו. ובפירוש הפסוקים מהתורה והנביאים שזכרתי פה נטיתי

ממה שפרשתי בהם במקומותיהם, ובחרתי עתה דרך אחר בפירושם כפי הצורך לעניין הדרוש, ואין בזה סתירה כי שבעים פנים לתורה.

ונחזור לפרש פסוקי הפרשה.

שמות מ, לו-לח ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל

לו ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל בכל מסעיהם:

לז ואם-לא יעלה הענן ולא יסעו עד-יום העלתו:

לח כי ענן ה' על-המשכן יומם ואש תהיה לילה בו לעיני כל-בית-ישראל בכל-מסעיהם:

עתה יספר הכתוב שלכבוד המקדש וארון ברית האלהים, אחר שהוקם המשכן היה הענן תמיד עליו ביום וכבוד ה' שהוא האש היה עליו בלילה. לפי שאז היה נראה אור האש ולא הענן. שאין ספק ששניהם היו תמיד שמה, הענן והכבוד בתוכו. אבל ביום היו רואים הענן הסוכך אותו, ובלילה מפני החשך לא היה נראה הענן אלא האור אשר בתוך הענן.

והיו מסעיהם כפי שכון הענן על האוהל, או העלותו והסתלקותו משם.

ובמדרש

אמר רבי יעקב ב"ר יוסי

למה נאמר ה' אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך,

שהוא שקול כנגד בריאת העולם.

שבמשכן כתיב ועשית יריעות,

ובבריאת העולם כתיב הנוטה כדוק שמים, נוטה שמים כיריעה.

במשכן כתיב והבדילה הפרוכת

ובבריאת העולם יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל.

במשכן כתיב ועשית כיור נחושת ונתת שם מים.

ובבריאת עולם כתיב יקוו המים.

במשכן ועשית את מנורת המאור.

בבריאת העולם יהי מאורות.

במשכן והיו הכרובים פורשי כנפיים

בבריאת העולם ועוף יעופף על פני רקיע השמים.

במשכן כתיב ואתה הקרב אליך

בבריאת עולם ויביאה אל האדם.

במשכן ותכל כל עבודת אוהל מועד.

בבריאת עולם ויכולו השמים והארץ.

במשכן ויברך אותם משה.
בבריאת עולם ויברך אלהים את יום השביעי.
במשכן ויקדש אותו ואת כל כליו.
בבריאת העולם ויקדש אותו כי בו שבת.
ולכך נזכר ששת ימים תעשה מלאכה, קחו מאתכם תרומה, להודיעך שמלאכת המשכן כנגד בריאת העולם.

רצו בזה שהיה המשכן וכליו רמז לציור המציאות, ומסכים לבריאת העולם. וכמו שבבריאה הראשונה הייתה מלאכת ששת הימים הכנות לטבע המיושב שיתחדש מיום השביעי והלאה, כן הייתה מלאכת המשכן כולה הכנות לשרות השכינה שמה. ולכך באו באלה המלאכות הכתובים האלה בשווה:

ויכלו השמים והארץ וכל צבאם ויכל אלהים ביום השביעי,

וכאן נאמר

ותכל כל עבודת הקודש

ונאמר

ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן כי אז שבתו מהמלאכה ומשם ואילך נמשכה מעשה השכינה וההשגחה האלהית בשלמות. ולזה הייתה מצוות השבת סמוכה למצוות המשכן. והיום שהוקם בו נטל עשר עטרות כדבריהם ז"ל (במדבר רבה פ' מ"ג) כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם.

ולהשלים ההסכמה הזאת והרמז הזה אשר זכרתי, נאמר כאן ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל וגו'. כי כמו שהיה השם יתברך נפש עולם וצורתו בכלל, הוא המחיה אותו ומניעו, כי ע"כ נקרא **חי העולם** כמו שכתב **הרב המורה**, כן היה הוא יתברך בכבודו אשר שכן על המשכן, הוא המחיה אותו ומניעו, כי לא יסע המשכן אלא בנוסע עמוד הענן ההוא, ובנוחו ינוח ולא יסע עד יום העלותו.

האמנם כי היה שם שתוף שלמי האומה הנותנים כח בגבורה של מעלה, כמו שכתבו בפירוש: ובהאריך הענן על המשכן לשכן עליו יחנו בני ישראל ולא יסעו ובהעלותו יסעו על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה. כי כמו שהוא יתברך היה בורא העולם ופועלו ומניע הגלגל העליון, כן הוא פעל ועשה במאמרו את המשכן והוא היה מניעו בכל מסעיהם.

וזוהו שיעור מה ששערתי וכללה דעתי בפירוש ספר ואלה שמות

כולל הנסים והנפלאות מהגאולה ומתן תורה

והייתה השלמתו בויניצ"א העיר רבתי עם

ביום הראשון לחדש מרחשון שנת רס"ו לאלף הששי.
ותהילה לאל שברכני עד כה ברוך הוא ומבורך.

תם ונשלם. שבח לאל עולם.

ברוך אשר עד הנה עזרנו להשלים ספר שמות.
כן עוד בחסדו יאזרנו חיל עם עוז ותעצומות.